

МЕРЦІШОР – ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНА СПЕЦИФІКА ЛОКАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ

Емілія НІКОЛАЕСКУ

доктор філософії,

старший викладач кафедри східноєвропейських мов

Національної академії Служби безпеки України

вул. М. Максимовича, 22, м. Київ

ORCID: 0000-0002-1742-5991

emilie.nicolaescu@gmail.com

Мерцішор – традиційне свято, характерне для Румунії, Республіки Молдови й інших країн Балканського півострова, яке святкується 1 березня і є одним із важливих елементів культурної ідентичності цих народів. У статті розглядаються різні аспекти мерцішора, починаючи з його історії та етимології. З'ясовано, що мерцішор має глибокі історичні корені, пов'язані з римськими доісторичними віруваннями й аграрними практиками вищезгаданих народів.

Це свято знаменує початок весни, відродження природи та пов'язане з носінням мерцішорів. Вони створюються й носяться згідно з низкою ритуалів. Мерцішор – шнурок, сплетений із двох кручених ниток білого та червоного кольорів. Виявлено, що до XIX століття для виготовлення мерцішорів використовувалися й інші кольори: чорний, синій, жовтий, зелений тощо. Встановлено, що кольорова гама мерцішора мала кілька варіантів навіть у межах однієї етнічної спільноти. Нині мерцішор виготовляють майже суто із червоних і білих ниток, з використанням різних технік і матеріалів і збереженням давніх мотивів, які колись мали міфічно-магічний заряд і були поширені в народному мистецтві. Червоний колір символізує жіноче начало, а білий – чоловіче. Скручені червоно-білі нитки мерцішора символізують єдність протилежностей. Ця прикраса служить своєрідним амулетом, оберегом для тих, хто його носить; захищає свого носія від зурочення, злих сил, хвороб, приносить йому здоров'я та щастя. Мерцішори носять усі, незалежно від віку, але особливо їх носить молодь. Традиційно люди носили мерцішор на шії, зап'ястях, на безіменному пальці, на талії, на нозі, заплетеним у волосся. Після Другої світової війни мерцішор прикріплюють до одягу й носять на грудях, в області серця. Зараз вважається, що мерцішор утратив деякі ритуальні функції, не так сильно захищає тіло людини через нові тенденції його носіння. Згідно з народними традиціями, мерцішор прикріплювали і домашній худобі, вішали на двері, вікна, знаряддя праці.

У роботі також висвітлюються ритуали прощання з оберегом, інші звичаї, пов'язані з 1 березня, які практикують балканські народи: очисні обряди (прибирання

будинків і господарства); молитви Богу, щоб уродила нива тощо. З'ясовано, що традиції мерцішора в народів Балканського півострова мають регіональні особливості. Встановлено, що, незважаючи на глобалізацію та вплив зовнішніх культур, мерцішор зберігає свою популярність і нині. Це свідчить про те, що навіть в умовах сучасного світу традиції можуть адаптуватися до нових реалій, відігравати важливу роль у культурному житті громад. Ця культурна традиція внесена до нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, що є доказом того, що народи Балкан цінують цю спадщину, ідентифікують себе з нею та передають її молодому поколінню.

Ключові слова: 1 березня, культурна спадщина, мерцішор, символіка, традиція.

MARTSISHOR – FOLKLORE AND ETHNOGRAPHIC SPECIFICITY OF LOCAL TRADITION

Emiliia NIKOLAIESKU

PhD,

Senior Lecturer at the Department of East-Europe languages

National Academy of Security Service of Ukraine

22 M. Maksymovycha str., Kyiv

ORCID: 0000-0002-1742-5991

emilie.nicolaescou@gmail.com

Martsishor is a traditional holiday characteristic of Romania, the Republic of Moldova and other countries of the Balkan Peninsula, which is celebrated on March 1st. It is one of the key elements of the cultural identity of these peoples. The article examines various aspects of martsishor, starting with its history and etymology. It has been established that martsishor has deep historical roots associated with Roman, prehistoric beliefs and agricultural practices of the aforementioned peoples.

This holiday marks the beginning of spring, the revival of nature and is associated with the wearing of martsishor. It is created and worn following a series of rituals. The martsishor is a lace woven from two twisted threads of white and red colors. It was discovered that until the 19th century martsishor were made using other colors, such as black, blue, yellow, green, etc. It has been established that the color range of the martsishor had several variants even within the same ethnic community. Today, martsishor is made almost exclusively from red and white threads, using various techniques and materials, and preserving ancient motifs that once had a mythical and magical significance and were widespread in folk art. The red color symbolizes the feminine, and the white color symbolizes the masculine. The twisted red and white threads of martsishor symbolize the unity of opposites. This decoration serves as a kind of amulet, a talisman for its wearer; it protects its wearer from evil forces and brings them health and happiness.

Martsishor is worn by everyone, regardless of age, but especially by young people. Traditionally, people wore martsishor on their necks, wrists, ring fingers, waists, and

legs, braided in their hair. After World War II, martsishor is attached to clothing and worn on the chest. Today, it is believed that martsishor has lost some ritual functions, does not protect the human body so much due to new trends in its wearing. According to folk traditions, martsishor was also attached to domestic animals, hung on doors, windows, and tools.

The work also highlights the rituals of farewell to the amulet and other customs associated with March 1st, which are practiced by the Balkan peoples: cleansing rituals (cleaning houses); prayers to God for good harvests, etc. It has been established that the traditions of the martsishor among the peoples of the Balkan Peninsula have regional characteristics. Despite globalization and the influence of external cultures, martsishor retains its popularity today. This indicates that even in the modern world, traditions can adapt to new realities, while maintaining an important role in the cultural life of communities. This cultural tradition has been included in the UNESCO Intangible Cultural Heritage, which proves that the peoples of the Balkans value this heritage, identify with it and pass it on to the younger generation.

Key words: *March 1st, cultural heritage, martsishor, symbolism, tradition.*

Постановка проблеми. *Мерцішор* (рум. *mărțișor*) – це важливий елемент культурної спадщини Румунії, Республіки Молдови, Болгарії, Македонії та інших народів Балкан, що належить до низки народних обрядів, пов'язаних із початком весни, що святкується 1 березня. Він є символом оновлення, відродження природи та родинного благополуччя. Традиції *мерцішора* мають глибокі історичні корені, пов'язані з римськими, доісторичними віруваннями, які виникли на території сучасної Румунії та в інших країнах Балканського півострова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Мерцішор* став предметом дослідження багатьох визначних дослідників традиційної культури, як-от: Н. Беєшу, М. Братіловяну-Попіліан, В. Бузіле, І. Гіною, Н. Голант, Й. Голеску, І. Евсеєв, С. Іспас, Н. Каранфіл, Е. Квілінкова, К. Келін, А. Ковалов, К. Корнелія, М. Лутік, С.Ф. Маріан, В. Плетосу, Н.Г. Політіс, А. Прохін, К. Резняк, П. Сирку, А.Ф. Стюарт та інші.

Зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що *мерцішор* це – етнофольклорний феномен, з магічним субстратом, архаїчними значеннями та глибоким символічно-ритуальним, семантичним і емоційним зарядом, що залишили предки мешканців Балкан.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових робіт у цій сфері, традиції *мерцішора* ще потребують вивчення, що й визначає актуальність даного дослідження. З огляду на те, що традиція *мерцішора* переживає період адаптації в сучасному контексті, важливо дослідити те, як цей обряд підтримує зв'язок поколінь, зміцнює етнічну та культурну ідентичність. Окрім цього, дослідження допомагає виявити стійкість традиції *мерцішора*, його здатність адаптуватися до нових соціальних реалій, а також показує його значення у формуванні культурної самобутності. Зважаючи на всі ці чинники, вивчення *мерцішора* не лише важливе

для народознавчої науки, але й сприяє розвитку національної та регіональної культурної спадщини, що має безпосередній вплив на національну ідентичність і міжкультурний діалог у глобалізованому світі.

Метою статті є дослідження традиції *мерцішора* як важливого елемента народної культури, вивчення його історичних коренів, символіки, трансформацій і значення в контексті збереження етнічної ідентичності; вивчення його місця в культурній спадщині Румунії та сусідніх балканських країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найважливіших особливостей досліджуваного об'єкта є те, що *мерцішор* має глибоке коріння в історії та культурі й об'єднує різні соціальні групи.

Перше письмове засвідчення *мерцішора* було до XIX ст. і фіксує його подвійне значення: першого місяця весни й амулета. Й. Голеску писав про *мерцішор* так: “Mărțișorul este și luna martie, dar se zice și [la] o ață împletită cu un fir alb și cu altul roșu ce-l leagă la gâtul, la mâinile copiilor, în luna lui martie, spre pază, spre depărtarea de orice boală, dă dăochiat, dă fermecat <...>” [1; 2].

У праці Н. Каранфіла “Cântece populare de pe valea Prutului” (1872 р.) зазначено: “Mărțișorul este o ață răsucită din mai multe fire roșii și albe, ce-și leagă românele la gât și la mâini pentru ziua de 1 martie și care apoi se leagă pe trandafiri înfloriți” [3].

Історичне коріння *мерцішора* залишається загадкою, але зазвичай вважається, що це свято виникло за часів Римської імперії, коли Новий рік святкували 1 березня, місяця бога Марса. У давньоримському календарі рік починався 1 березня, що збігалося із сільськогосподарським роком, тобто після зимового сну відроджувалася природа, починалося нове життя, новий рік. У римській міфології бог Марс первісно вважався богом родючості, рослинності й дикої природи, покровителем землеробства. Уважалося, що він може наслати загибель урожаю та загибель худоби або відвернути їх. Пізніше його ототожнили із грецьким богом Аресом, і він став богом війни, оскільки на Березневі іди (лат. *Idus Martiae*, пізня лат. *Idus Martii*; день у римському календарі, що відповідає 15 березня) починалися військові походи.

Інші вчені вважають, що свято *мерцішор* з'явилося понад 8 тисяч років тому на території Румунії, а потім поширилося в Болгарії та Греції.

Як зазначає фольклорист Н. Беєшу, етимологічно термін «мерцішор» пов'язаний із назвою першого місяця весни, оскільки березень є місяцем пробудження, розквіту природи та знаменує новий початок [4; 5].

У румунів перший весняний місяць офіційно називається *martie*, але він також має кілька народних назв: *marta*, *mărțișor*, а також *germinar*, оскільки починається проростання насіння.

До середини XX ст. свято, яке нині відоме як *mărțișorul*, найчастіше називали *mart*, а також *marte*, зі збереженням фонетичної близькості до імені римського бога Марса (рум. *Marte*), від якого походить назва місяця березня (рум. *martie*). Наприкінці першої половини XX ст. люди почали узагальнювати назву *martie* для позначення першого місяця весни, а також *mărțișor*, *mărțișoare* – для символічних предметів [6; 7, с. 12].

Тому в березні, особливо 1 березня, прийнято дарувати один одному та носити шнурок, сплетений із двох кручених ниток білого та червоного кольорів. Ця краса власне і має назву *мерцішор*.

Святкування *мерцішора* є традицією, характерною для Балканського півострова. Етнографічні джерела засвідчують традицію носіння *мерцішора* починаючи з XIX ст. дотепер. Як амулет *мерцішор* носять румуни, арумуні, влахи, болгарі, македонці, гагаузи, албанці (із Приазов'я), греки, у деяких районах Балканського півострова – серби і турки. Із середини XX ст. *мерцішор* також був зафіксований в українців, євреїв (на території сучасної Республіки Молдови), угорців і німців (з Румунії).

Варто зазначити, що на Балканському півострові *мерцішор* відомий як: *mărțișor*, *mărțișuș*, *marț*, *mărțiug* (рум.); *marțu* (арум. діалект); *мартеница*, *мартеничка*, *марта*, *мартенка*, *мартичка*, *мартенича*, *Баба Марта*, *мартишора* (болг.); *мартинка*, *мартинче*, *марте*, *моњак*, *мрњак*, *млњак* (мак.); *marta*, *martacık*, *kırmızı marta parçası* (гаг.); *mart*, *martra*, *Babo Martë*, *manak* (алб.); *μάρτεσ*, *ó μάρτης*, *ή μάρτα*, *ov Март'*, *ov Март'ς*, *m`arti*, *то Мартоάτοво* (грец.) [8, с. 73].

Як було з'ясовано, найдавнішим традиційним *мерцішором* був шнурок, який складався із двох кручених ниток, спочатку однієї білої та однієї чорної, потім однієї білої та однієї синьої, а пізніше однієї білої та однієї червоної. На цій крученій нитці звисала маленька пронизана срібна, золота чи мідна монета, яку носили на грудях, щоб захистити молодих від хвороб, які приносить весна.

Водночас археологічні розкопки в Румунії доводять, що амулети, на зразок сучасного *мерцішора*, існували ще приблизно 8 тисяч років тому. Тоді вони робилися у формі маленьких камінчиків, розфарбованих у білий і червоний кольори, які носилися на шиї, тобто мали вигляд намиста. Учені зазначають, що ці знахідки можна вважати *мерцішорами*.

У народі вважають, що сила *мерцішора* полягає в гармонійному переплетенні ниток різних кольорів. Як уже було зазначено, у давнину люди носили триколірні *мерцішори*: білий, червоний і чорний – кольори культури Кукутень [9, с. 85]. Білий колір символізує силу чоловіка, чистий сніг, віру і мудрість. Червоний колір символізує життєву силу жінки й асоціюється із жертвністю для нового початку – кров'ю та любов'ю, які дають життя. Чорний колір вважається кольором родючої землі й в архаїчному *мерцішорі* мав позитивне значення, що зазначав М. Лутік: “La români cei mai frumoși ochi erau negri și că pentru femei părul negru era cel mai frumos, iar noaptea cu întinericul ei cel negru era cel mai bun sfătuitor” [10]. Чорно-білий архаїчний *мерцішор* є найглибшим вираженням єдності протилежностей, які не можуть існувати одна без одної.

Синій колір, який замінив чорний у нитці *мерцішора*, символізував колір неба та води, оскільки в санскриті було лише одне слово для позначення синього та чорного – *nīla*.

До XIX ст. використовувалися й інші кольори: чорний і білий у Мехедінць і в арумунських громадах, червоний – лише у Вилчі, Романаць, Арджеш, Нямц

і Васлуй, чорний і червоний – у Браїлі, білий і синій – у Вранчі. Ще різноманітнішою була кольорова гама в районах південної Трансільванії та Молдови.

Проте кольори *мерцішора* і нині мають кілька варіантів у межах однієї етнічної спільноти. Найчастіше *мерцішор* складається із червоної та білої ниток, але спорадично трапляються й інші кольорові поєднання: чорно-червоний, синьо-жовтий (у румунів), синьо-червоний (у румунів і болгар), чорно-білий (для румунів, арумунів, македонців), біло-жовтий (для турків з Охридської області Македонії), біло-блакитний, червоно-золотий (у греків). *Мерцішори* бувають і одного кольору (червоні або білі), трьох (до червоно-білого *мерцішора* додається чорна, зелена або синя нитка) і навіть чотирьох кольорів (червоно-білий *мерцішор* доповнюється синьо-жовтим або чорно-жовтим) [8, с. 73–74].

Дослідники намагалися пояснити причини появи хроматичних варіантів *мерцішора*. Болгарський етнолог Л. Міков стверджує, що *мерцішори*, які відхиляються від традиційного червоно-білого поєднання, не змінюють значення *мерцішора*. Мовознавиця Т. Цивян порівнює двоколірний *мерцішор* із чорно-білою ластівкою, обидва символічно виражають суперечливий характер місяця березня (чергування тепла й холоду) [8, с. 74].

Оскільки чорний колір зараз позначає темряву, холод, безплідність і смерть, у різних культурах, він поступово зник із *мерцішора* (принаймні в румунів).

Так, із часом традиційний, класичний *мерцішор* почав складатися із двох кольорів: білого та червоного. Гармонійне переплетення цих двох кольорів символізує відродження та матрицю життя.

Червоні нитки широко використовуються як обереги в захисних ритуалах. Червоний також вважається дуже сильним кольором, що дає людям енергію, стимулює кровообіг. Білий колір є символом чистоти, а в багатьох народів – символом життя. Варто підкреслити, що думки вчених щодо символіки цих кольорів суттєво розходяться. На думку одних, «червоні та білі нитки символізують любов і благородство», на думку інших, обидва кольори (білий і червоний) символізують світло, родючість, життя, удачу тощо [11].

Червона нитка є своєрідним амулетом, який використовувався від лихого ока і зараз є дуже поширеним у румунському та європейському культурному просторі. Із цією ж метою використовувалася й чорна нитка, яка захищала маленьких дітей і відлякувала злі сили.

До 70-х рр. XX ст. *мерцішори* виготовляли вдома жінки: бабусі, мами, їхні доньки, дбаючи про увічнення традиції, а потім дарували близьким 1 березня. Цей звичай жінки зберегли навіть нині.

Зазвичай, у минулому, у болгар *мерцішори* виготовляла найстарша жінка в родині, вона не торкалася вогню (щоб амулет не втратив свою силу), тримала під час роботи очі заплющеними (щоб змії не побачили і не напали на носія *мерцішора*).

Пізніше люди почали виготовляти *мерцішори* та продавати в містах, так виникло багато технік їх виготовлення. Форма і довжина *мерцішорів* відрізнялися,

залежно від місця, де його носили. Коли прадіди носили його на шії, *мерцішор* мав найдовшу довжину. Меншою була та, що прив'язувалася до руки, у дівчат до коси, у хлопців до шапки чи пальця. А з носінням *мерцішорів* на одязі, на грудях, нитка *мерцішора* стала значно тоншою і коротшою.

Має значення і техніка виконання *мерцішорів*. Важливо, що багато *мерцішорів* відповідають старовинній техніці роботи – крученню ниток, а також матеріалу виготовлення – вовні. Нині в їх виготовленні використовуються різні техніки, характерні для художнього шиття, в'язання гачком, макраме, а останнім часом адаптуються нові техніки. Деякі екземпляри виготовляються за допомогою кількох змішаних технік.

Майстри – творці *мерцішорів* здебільшого зберегли давні мотиви, які колись мали міфічно-магічний заряд і були поширені в народному мистецтві. Дуже часто кінці шнура прикрашені людськими фігурами, він і вона, що представляють персонажів із легенд про Мерцішор, одягнені в шати принца та принцеси. Образ людини передається через елементи, які їй належать, як-от: серце з багатим символічним навантаженням; рука як символ праці, творення, влади та панування; людські голови у вигляді масок дідусів і бабусь. Досить поширеним декоративним елементом є хрест.

Нині оберіг має різні форми – квіти (підсніжник, конвалія, фіалка), жучки, свійські чи дикі тварини, птахи, персонажі казок чи легенд, підкова удачі, знаки зодіаку, зображення музичних інструментів тощо. Вони посіли місце золотих або срібних монет, які сотні років тому носили нанизаними на *мерцішор*, іноді вони стають панівними в композиції *мерцішора*. Зараз вони є носіями емоційних і символічних посилів, виготовлені з різних матеріалів: від текстилю будь-якого типу, висушених рослин, дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння, скла, металів усіх видів.

Якщо в минулі століття *мерцішори* виготовляли з вовняних, конопляних, лляних, а згодом і бавовняних ниток, що залишалися від ткацтва, вишивання чи в'язання гачком, то нині творець, окрім усіляких традиційних матеріалів, використовує й інші, сучасні: металеві нитки, нитки із синтетичного шовку тощо, збагачує за їх допомогою декоративний бік предмета.

Відчутні зміни також відбулися в кольоровій гамі *мерцішорів*. Основні кольори шнура, білий і червоний, як давній символ безперервного зародження та відродження життя, доповнюються іншими кольорами, що представляють аксесуари (зелений, фіолетовий, жовтий, синій, срібний, золотий).

Скручені нитки *мерцішора* символізують єдність протилежностей. Отже, *мерцішор* уособлює торжество весни над зимою, перемогу добра і любові над силами зла, а також поєднання таких протилежностей, як: чоловік – жінка, життя – смерть, світло – темрява, любов – ненависть, добро – зло тощо, щоб забезпечити баланс у всьому світі, особливо напередодні весняного рівнодення.

Як зазначалося вище, звичай носити *мерцішор* практикується всіма румунами з Румунії, Республіки Молдови, України, а також інших народів, які проживають

на Балканах. *Мерцішор* – ритуальний предмет або об'єктивований символ. Щоб функціонувати як символ, його виготовляють, носять і потім знімають, згідно з ритуальними приписами.

Звичай *мерцішора* відображає етос нації, працю, побут і моделі сільського життя, породжені потребою людини спілкуватися із природою.

Мерцішор насамперед є провісником весни, символом відродження, духовного пробудження. Його дарують близьким і прикріплюють до грудей, уважається, що він приносить удачу. Окрім того, *мерцішор* носять, щоб захиститися від злих енергій і лихого ока, які проявляються під час переходу від зими до весни. Уважається, що носії *мерцішорів* будуть здорові й гарні, багаті й щасливі, без хвороб і зурочень.

Мерцішори насамперед носили й носять діти, молодь, особливо дівчата, рідше – літні люди. Ще до Другої світової війни існувала традиція, що 1 березня, коли люди вперше виходили на вулицю, до сходу сонця, повинні були носити *мерцішори*, пов'язані на шиї та на обох руках [12, с. 313].

Традиційно люди носили *мерцішори* на шиї та зап'ястях, на безіменному пальці, на правій руці, на руці (не уточнюючи, на якій). Люди вірили, що *мерцішори* захищатимуть їх улітку від пекучого сонця, нададуть їм здоров'я та сили.

В інших балканських громадах *мерцішор* носили на зап'ястях обох рук, на лікті, на талії, на нозі, пальці руки або заплетений у волосся. Місце, де прикріплений *мерцішор*, могло свідчити про соціальний статус людини. У болгар маленькі дівчата прикріпляли його за пояс, з лівого боку, а дорослі – із правого боку. Юнаки прив'язували його до мізинця лівої руки, а одружені – до шкарпетки правої ноги.

У румунській практиці із часом до цієї нитки був доданий амулет, спочатку у формі срібної монети (щоб її власники були чистими, як срібло), міді чи навіть золота.

Після Другої світової війни поступово нав'язується інший варіант носіння *мерцішора*, його прикріплюють до одягу, на грудях, в області серця. Зараз вважається, що *мерцішор* втратив деякі ритуальні функції, не так сильно захищає тіло людини через нові тенденції його носіння (він зараз прямо не доторкається до тіла людини (не носять на шиї, руках, пальцях)).

У трансільванських селах *мерцішори* вішають на двері, вікна, знаряддя праці, оскільки вважається, що так вони можуть відлякувати злих духів і додають життєвих сил.

Також існувала традиція, що тваринам, які недавно народилися – ягнятам, телятам, лошатам, вівцям – перед тим, як уперше вивести на вулицю, на шию прикріплювали маленький *мерцішор* або червону китицю, щоб захистити їх.

У деяких селах із цією ж метою прив'язували червону вовняну нитку до шиї та хвоста корови, яку вперше виводили після отелення. Дорослим рогатим прив'язували червону китицю до рога, а коням – до вуздечки.

Згідно з народними традиціями Південно-Східної Європи *мерцішори* носять різний період часу: починаючи з 1 березня (найчастіше) або напередодні цього

дня (28/29 лютого) і до визначених церковних свят (40 святих, Вербна неділя, Благовіщення тощо) або прикмет природи (до наступного нового місяця, появи перелітних птахів, змій, до співу зозулі, до збору врожаю або до визрівання вишень), доки не зношується амулет.

Перші дні березня, коли люди починають носити *мерцішори*, у румунському фольклорі називають *Babele*, *Zilele Babelor* або *Zilele Babei*, легендарного персонажа, який вважається втіленням *Marii Mame*, архаїчного божества землі та родючості, або слов'янського божества *Mara* (ототожненого з богинею *Marena*), пов'язаного з родючістю, смертю та щорічним відродженням природи. У румунів відповідний персонаж називається *Baba Dochia*, *Baba Dochîța*, *Baba Evdochia*, *Baba Odochia*, *Baba Marta*, *Chirdosia*. У фольклорі болгар, македонців і сербів її називають *Marta* або *Baba Marta* [13].

Прощання з *мерцішором* – справжній ритуал, який розкриває магічне значення оберега.

У деяких населених пунктах *мерцішори* носять на одязі протягом усього місяця, а 31 березня знімають і прив'язують їх до гілок квітучого фруктового дерева чи куща – яблуні, троянди, вишні. Якщо в цей рік дерево добре вродило, вважається, що й людям буде сприяти успіх протягом усього року, вони будуть такими ж гарними, як і квіти того дерева. За повір'ям, якщо загадати бажання коли вішаєш *мерцішор* на дерево, то воно обов'язково здійсниться. На початку квітня в багатьох містах і селах Румунії, Республіки Молдови можна побачити дерева, на яких розвішано *мерцішори* [14–16].

У деяких повітах Румунії *мерцішори* носять лише перші два тижні березня.

У Добруджі *мерцішор* носять до прильоту лелек, а потім кидають *мерцішори* їм услід, щоб щастя було «великим та крилатим», а також промовляють заклинання:

Na-ți negreata,
Dă-mi albeata!;
Cine poartă mărțișoare,
Nu mai e pârlit de soare [13].

У народі вважають, що ці слова мають магічну силу й захищають ніжну шкіру дітей і молодих дівчат від березневого сонця, а також допомагають зберегти колір шкіри на обличчі як узимку, так і влітку.

Дівчата, які ще носять *мерцішор* із срібною монетою, знімають *мерцішор* і кладуть його на троянди, а монетою розраховуються за вино, білий хліб і сир, вважаючи, що їхнє обличчя буде біле, як сир, і рум'яне, як колір троянди та вина.

Менш поширеною в Добруджі була практика залишати *мерцішор* під скелею, каменем. За традицією, через тиждень або 40 днів люди піднімали камінь і дивилися, що за істоти зібралися біля *мерцішора*. Наявність комах під ним тлумачилася як прикмета. Велика кількість комах вказувала на багатство, а їх відсутність – на бідність. Якщо під каменем були жуки, люди вважали, що їм буде приріст великої рогатої худоби, а якщо мурахи – рік буде вдалим для вівчарства.

У деяких регіонах Румунії, Болгарії, Македонії *мерцішор* кидають у проточну воду, щоб разом із водою пішли хвороби і нечисть, або навіть спалюють їх [17]. У наш час їх часто зберігають як сувеніри.

У південних селах Молдови, що розташовані на берегах Пруту, дівчата носять *мерцішор* до Вербної неділі, коли з освяченої верби плетуть у церкві вінки та пов'язують *мерцішором*. Потім ідуть до річки і пускають вінки у воду. Уважається, що дівчина, чий віночок спливе раніше за інших, одружиться першою [7].

З усього вищесказаного випливає, що *мерцішор* служить своєрідним амулетом для тих, хто його носить. У традиційному уявленні селян звичай носити *мерцішор*, демонструючи червону нитку чи тканину, пов'язаний із прагненням людей захистити себе та членів своєї родини, тварин і господарство від впливу злих сил і різних міфічних істот.

В основному хранителі фольклорної пам'яті стверджують, що *мерцішор* захищає свого носія від пекучого сонця, зурочення, укусів змій чи комах, від першого співу птахів (який може принести нещастя, хворобу, смерть). Також, на їхню думку, *мерцішор* приносить удачу тому, хто його носить.

Маємо зауважити, що 1 березня мало велику цінність, як Різдво та Новий рік. Важлива складова частина звичаю – очисні обряди. Селяни робили генеральне прибирання в будинках і господарстві. Зібране сміття спалювали разом з усім старим побутовим сміттям. Скрізь був порядок і чистота, як у приміщеннях, так і на вулиці.

Інша значуща дія дня – струшування, провітрювання постелі, одягу, простирадла, тобто всіх речей із пряжі, так проганяли зиму, ніби струшуючи кожухи баби Докії (Одокії) (Baba Dochia (Odochia)). Прибираючи, люди промовляли: *Mart în casă, puricii afară!* Puricele (блоха) уважався найменшим представником людської нечистоти і зимової осілості. Його вигнання з дому дорівнювало вигнанню зими і заміні її весною. Варто зазначити, що в цей день будь-які інші роботи були суворо заборонені. Тільки після закінчення прибирання жінки могли зібратися разом прясти. Пряли не по одній, а разом, гуртом, уважали, що їм це дозволено, оскільки й баба Докія пряла цього дня. Тільки вагітним жінкам 1 березня заборонялося прясти і ткати.

У давні часи 1 березня люди молили Бога, щоб уродили їхня нива, примножувались стада та захистив їх від зла.

На основі опрацьованої літератури ми виявили, що в містах *мерцішор* так само відзначають, як і в селах. В останні десятиліття жителі міст усе більше й більше об'єднуються навколо цінностей національної культури й роблять свій внесок у захист культурної спадщини.

На відміну від сільської, у міській місцевості зникли старі практики, пов'язані із прибиранням. З іншого боку, досить часто організовуються ярмарки, творчі майстерні та виставки, у яких беруть участь як місцеві громади, так і групи сільських громад, спільно сприяють передачі знань і навичок, пов'язаних із *мерцішором*.

Попри те, що традиція *мерцішора* має глибоке коріння, її популярність не зменшується і в сучасному світі. *Мерцішор* перетворився на культурний символ, який вийшов за межі національних традицій і став частиною міжнародної культурної спадщини, оскільки за клопотанням Румунії, Республіки Молдови, Болгарії та Македонії із 2017 р. це традиція внесена до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО під назвою “Practici culturale asociate zilei de 1 martie” («Культурні практики, пов’язані з 1 березня»). Ця традиція передається від покоління до покоління, постійно відтворюється співтовариствами і групами залежно від середовища, що їх оточує, і захист цього культурного елемента, його збереження, формує в них почуття самотності та спадкоємності, сприяє тим самим повазі культурної різноманітності і творчості людини, а також забезпечує функціональний зв’язок між традицією та сучасністю.

У Республіці Молдова щороку відбувається музичний фестиваль “Mărțișor”, який починається 1 березня і триває до 10 березня. Уперше його проводили в 1967 р.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Отже, проведене дослідження підтверджує, що *мерцішор* є не тільки народознавчим феноменом, а й важливим культурним інструментом, що пов’язує людей з їхніми предками й із природними циклами. Цей обряд відображає важливі аспекти народної психології, соціальних взаємодій та символіки. Роль *мерцішора* у формуванні колективної ідентичності та збереженні культурної спадщини є незаперечною. Водночас цей обряд продовжує еволюціонувати, зберігає свою значущість у сучасному культурному контексті. Резюмуючи, *мерцішор* є яскравим свідченням того, як традиції можуть зберігатися й адаптуватися до нових соціальних та культурних умов, водночас не втрачати своєї автентичності та значення.

Перспективним видається більш детальне вивчення явища *мерцішора* з погляду різних етнічних груп, які проживають на південному заході України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Călin C. “Condica limbii românești <...>” și contribuția lui Iordache Golescu la cunoașterea culturii noastre populare. *Revista de etnografie și folclor*. 1976. Tomul 21. № 1. P. 9.
2. Călin C. Mărțișorul – coordonate istorice și actuale. *Primăvara. Tradiții și obiceiuri*. 1991. P. 9.
3. Caranfil N.A. Cântece populare de pe valea Prutului. Huși : Tipografia Asociațiilor, 1872. 94 p.
4. Băieșu N. Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului. *Texte inedite*. 2007. Vol. I. P. 310–317.
5. Băieșu N. Tradiții etno-folclorice practicate în luna martie (“cap de primăvară”). *Sub semnul Mărțișorului*. 2015. P. 80–86.
6. Buzilă V. Aspecte rituale și sărbătorești ale Mărțișorului. *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*. 2010. P. 239–262.

7. Buzilă V. Practici culturale asociate Mărțișorului în comunitățile din Republica Moldova. *Sub semnul Mărțișorului*. 2015. P. 11–22.
8. Prohin A. Mărțișorul în sud-estul Europei. *Sub semnul Mărțișorului*. 2015. P. 72–79.
9. Pletosu V. Tradiția milenară a mărțișorului – simbolul regenerării noastre spirituale. *Limbă, Literatură, Folclor*. 2022. № 1. P. 83–90.
10. Lutic M. Timpul sacru. Sărbătorile de altădată. Iași : Editura Vasiliana 98, 2022. 560 p.
11. Evseev I. Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale. Timișoara : Editura Amarcord, 1994. 220 p.
12. Marian S.F. Baba Dochia. *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*. 1994. Vol. I. P. 281–318.
13. Sub semnul Mărțișorului / coordonator științific V. Buzilă. Chișinău : Bons Office SRL, 2015. 100 p.
14. Ghinoiu I. Dicționar de mitologie română. București : Editura Univers Enciclopedic Gold, 2013. 430 p.
15. Ghinoiu I. Obiceiuri populare de peste an. Dicționar. București : Editura Fundației Culturale Române, 1997. 286 p.
16. Bratiloveanu-Popilian M. Obiceiuri de primăvară din Oltenia. Calendarul ortodox și practica populară. București : Editura “Constantin Matasă”, 2001. 246 p.
17. Ispas S. Cultură orală și informație transculturală. București : Editura Academiei Române, 2003. 219 p.

REFERENCES

1. Călin, C. (1976). “Condica limbii românești <...>” și contribuția lui Iordache Golescu la cunoașterea culturii noastre populare [“The Condica of the Romanian language <...>” and Iordache Golescu’s contribution to the knowledge of our popular culture]. *Revista de etnografie și folclor*. Tomul 21. № 1. P. 9 [in Romanian].
2. Călin, C. (1991). Mărțișorul – coordonate istorice și actuale [Mărțișorul – historical and current coordinates]. *Primăvara. Tradiții și obiceiuri*. P. 9 [in Romanian].
3. Caranfil, N.A. (1872). Cântece populare de pe valea Prutului [Folk songs from the Prut valley]. Huși: Tipografia Asociaților. 94 p. [in Romanian].
4. Băieșu, N. (2007). Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului [Romanian folklore from the east of the Dniester, the Bug, the north Caucasus]. *Texte inedite*. Vol. I. P. 310–317 [in Romanian].
5. Băieșu, N. (2015). Tradiții etno-folclorice practicate în luna martie (“cap de primăvară”). [Ethno-folkloric traditions practiced in the month of March (“head of spring”)]. *Sub semnul Mărțișorului*. P. 80–86 [in Romanian].
6. Buzilă, V. (2010). Aspecte rituale și sărbătorești ale Mărțișorului. [Ritual and festive aspects of Mărțișor]. *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*. P. 239–262 [in Romanian].

7. Buzilă, V. (2015). Practici culturale asociate Mărțișorului în comunitățile din Republica Moldova [Cultural practices associated with Mărțișor in the communities of the Republic of Moldova]. *Sub semnul Mărțișorului*. P. 11–22 [in Romanian].
8. Prohin, A. (2015). Mărțișorul în sud-estul Europei [Mărțișorul in South-East Europe]. *Sub semnul Mărțișorului*. P. 72–79 [in Romanian].
9. Pletosu, V. (2022). Tradiția milenară a mărțișorului – simbolul regenerării noastre spirituale [The millennial tradition of the mărțișor – the symbol of our spiritual regeneration]. *Limbă, Literatură, Folclor*. № 1. P. 83–90 [in Romanian].
10. Lutic, M. (2022). Timpul sacru. Sărbătorile de altădată [Sacred time. Holidays of yesteryear]. Iași: Editura Vasiliana 98. 560 p. [in Romanian].
11. Evseev, I. (1994). Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale. [Dictionary of symbols and cultural archetypes]. Timișoara: Editura Amarcord. 220 p. [in Romanian].
12. Marian, S.F. (1994). Baba Dochia. [Baba Dochia]. *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*. Vol. I. P. 281–318 [in Romanian].
13. Sub semnul Mărțișorului / coordonator științific V. Buzilă. (2015). [Under the sign of Mărțișor]. Chișinău: Bons Office SRL. 100 p. [in Romanian].
14. Ghinoiu, I. (2013). Dicționar de mitologie română [Dictionary of Romanian mythology]. București: Editura Univers Enciclopedic Gold. 430 p. [in Romanian].
15. Ghinoiu, I. (1997). Obiceiuri populare de peste an. Dicționar [Popular customs throughout the year. Dictionary]. București: Editura Fundației Culturale Române. 286 p. [in Romanian].
16. Bratiloveanu-Popilian, M. (2001). Obiceiuri de primăvară din Oltenia. Calendarul ortodox și practica populară [Spring customs from Oltenia. The Orthodox calendar and popular practices]. București: Editura “Constantin Matasă”. 246 p. [in Romanian].
17. Ispas, S. (2003). Cultură orală și informație transculturală. [Oral culture and transcultural information]. București: Editura Academiei Române. 219 p. [in Romanian].